

10. Сидорова Н. А. Чернофигурная керамика из раскопок Пантикапея. Раскопки 1969 - 1984 гг. // Археология и искусство Боспора. - Сообщ. ГМИИ. - Вып. 10. 1992.

11. Диамант Э.И., Вказ. соч.

12. Шилик К.К. К палеогеографии Ольвии // Ольвия. - Киев: Наукова думка. 1975. - С. 80.

13. Бруяко И.В., Карпов В.А. Древняя география и колебания уровня моря (на примере северо-западной части Черноморского бассейна в античную эпоху) // ВДИ №2, 1992.

14. Карышковский П.О., Клейман И.Б. Древний город Тира. Историко-археологический очерк, 1985. Киев. - С. 28.

15. Секерская Н.М., Вказ. соч.

16. Никонов А.А. О местонахождении и исчезновении античных городов Пирра и Антисса на Боспоре // Боспорский феномен. Ч. II, 2001. СПб. - С. 242-243.

17. Никонов А.А. Вказ. соч.

18. Шилик К.К. История и география Березани // Природа, 1988. - №11.

19. Бруяко И.В., Карпов В.А. Вказ. соч.

20. Сапожников И.В. Описание Одессы и Северного Причерноморья 1780-х годов. - Ильичевск, 1999. - С. 26-53.

21. Сапожников И.В. Вказ. соч.

22. Добролюбский А.О., Губарь О.И., Красножон А.В. Вказ. соч.

Шабашов А. В.

ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ТИПОЛОГІЇ СІМ'Ї БОЛГАР І ГАГАУЗІВ ПІВДЕННОЇ БЕССАРАБІЇ у 10-х - 60-х роках ХІХ ст.

2. Типологія та еволюція сім'ї у болгар і гагаузів

Існуюча джерельна база дозволяє на емпіричному рівні реконструювати типологію та еволюцію сім'ї у болгар і гагаузів з початку ХІХ ст. З цього часу збереглися різні переписи населення, які фіксують склад родин задунайських переселенців¹, і якщо додатково залучити метод генеалогічного опису, а багато болгар і гагаузів знають свою генеалогію не менш ніж за 100 - 150 років, інші, більші

того, - з моменту переселення², то, принципово, є всі можливості реконструювати історію всіх (або, у всякому разі, більшості) болгарських і гагаузьких родин протягом останніх двох століть. Деякі часткові спроби таких реконструкцій стосуються бессарабських болгар³.

У даній роботі не ставиться завдання вичерпної реконструкції типології сім'ї болгар і гагаузів. Тут лише пропонується загальна емпірична схема, яка базується на обмеженій джерельній базі. Цінність такої схеми полягає у тому, що, як відзначалося вище, на сьогоднішній день у науці не має чітких уявлень про типологію сім'ї вказаних етнічних груп, тому запропонована схема, до появи нових, більш фундаментальних розробок, вносить певну ясність у зазначену проблему. З іншого боку, вона цікава у методологічному відношенні, зокрема тим, наскільки адекватно, за обмеженими даними, можна, використовуючи методи, запропоновані автором, реконструювати типологію сім'ї. Ці методи у подальшому можуть бути верифіковані, піддані емпіричній перевірці і, у випадку їхньої адекватності, застосовані для реконструкції структури сім'ї етнічних груп, джерельна база по яких обмежена.

Для вирішення поставленого завдання, виконаємо наступні дослідницькі процедури.

1. За матеріалами церковних книг ("сповідних розписів", своєрідних регулярних переписів населення приходу) болгарського села Чійшія (Городне)⁴ спробуємо встановити співвідношення між середньою чисельністю сім'ї та пануючим при такій чисельності типом сім'ї. Відмітимо при цьому максимальну близькість в етнокультурному відношенні до гагаузів саме субетнічної групи болгар-туканців⁵, що дозволяє, поряд із відомим фактом культурної близькості, у тому числі й у структурі сімейно-родинної організації, цих народів, екстраполювати дані висновки не тільки на бессарабських болгар, але і на гагаузів. Жителі ж Чійшії - одні з найбільш яскравих представників даної субетнічної групи болгар.

Незважаючи на те, що середня чисельність сім'ї не є прямим показником типологічних характеристик, тим не менш, ці два фактори досить тісно корелюють один з одним⁶, особливо якщо мова йде про еволюцію родини та відповідній зміні її чисельності в одному або в типологічно подібних суспільствах (із стійкими традиціями

народжуваності та інших етнодемографічних показників). Фактично, чисельність сім'ї визначається двома групами факторів: 1) типологією родини та 2) демографічними показниками, передусім, народжуваністю та смертністю. Теоретично, багатодітна мала родина може бути численнішою горизонтальної сімейної громади, за умов низької народжуваності (чи високої смертності) у останній. Але якщо прийняти демографічні показники за константу (припустити суттєві зміни цих показників у болгар і гагаузів протягом XIX ст. і навіть першої половини XX ст., очевидно, немає підстав), то зміни середньої чисельності сім'ї є, в основному, й показниками зміни співвідношення між існуючими типами.

2. За наявними статистичними джерелами простежимо динаміку чисельності й орієнтовану еволюцію типів сім'ї у болгар і гагаузів із 1810-х до 1860-х років⁷, одночасно перевіривши припущення про схожість процесів у даних етнічних груп (для порівняння будуть наведені дані також про албанське бессарабське село - Каракурт (Жовтневе).

3. За даними тієї ж церковної книги села Чійшія простежимо історію деяких сімей, динаміку типології у реальному розрізі.

Аналізуючи сповідні розписи села Чійшія за 1820 р., декілька років тому з часу утворення села, серед її населення виявляємо 58 малих (простих) родин, які включають 308 осіб, у середньому - 5,31 осіб на 1 сім'ю, що становить 88,76 % мешканців села - гнітюча їхня більшість. У цей час у селі виявляється лише 6 нечисленних батьківських однолінійних родин (які включають 32 особи, 5,33 особи на 1 сім'ю) та 2 родини інших форм (7 осіб, 3,5 осіб на 1 сім'ю). Причому батьківських багатолінійних, як і братських родин, у селі не зафіксовано. Усього у селі, таким чином, було 66 сімей, які склалися з 347 осіб, середня чисельність сім'ї - 5,26 осіб. Таким чином, як це не парадоксально на перший погляд, на основі приведених даних, складається враження, що із самого початку заселення Бессарабії у задунайських переселенців панувала мала родина і, практично, були відсутні інші форми сім'ї.

Дані сповідних розписів села Чійшії взяті довільно за 1834 р. малюють уже зовсім іншу картину сімейної організації. Цього року у селі нараховується 85 малих родин, які включають 485 осіб, що складає вже тільки 55,49 % від загального числа мешканців по-

селення. Середня чисельність малої родини тепер збільшується до 5,71 осіб на сім'ю. Таким чином, остання цифра, за інших рівних умов (таких як висока народжуваність), приблизно відповідає верхній межі середньої чисельності сім'ї при переважанні у суспільстві малої родини. Правда, при аналізі погосподарських книг бессарабсько-болгарського села Главани за 1939 р. знаходимо, що тут середня чисельність сімей складних форм становить приблизно ту ж цифру - 5,73, тоді як малі родини мали середню чисельність 4,32, при загальній середній чисельності сім'ї у селі 4,99 (54,2 % мешканців жили в родинях складних форм)⁸, але цей приклад відбиває вже набагато більш пізню стадію в еволюції сім'ї, коли із загальним зниженням народжуваності зменшується середня чисельність членів і малих, і складних родин. У той же час у селі виявляємо вже 28 батьківських однолінійних родин (204 членів, середня чисельність сім'ї 7,29 осіб, до цього типу відноситься 23,34 % жителів села). Батьківських багатолінійних родин - 9 (84 членів, у середньому 9,33 особи на сім'ю, всього - 9,61 % жителів села). Братських - 7 родин (79 членів, у середньому 11,29 особи на сім'ю (найчисельніша братська, і у цілому по селу, сім'я нараховує 21 члена), охоплює 9,04 % жителів села). Нарешті, 4 родини відносяться до інших форм (22 особи, 5,5 членів у середньому на сім'ю, 2,52 % жителів села). Усього у селі у вказаний рік нараховується 133 сім'ї, 874 осіб, у середньому 6,57 осіб на 1 сім'ю.

Таким чином, картина різко змінюється, перед нами вже не суспільство, де панує мала родина, а група, в якій співіснують різні форми сімейної організації - від найбільш простих до надто складних - горизонтальних сімейних громад. Причому видається цілком закономірним, з огляду на напрямок еволюції убік малої родини, що чим більш складна форма родини, тим менший відсоток мешканців вона охоплює. В цілому такий стан можна визначити як перехідний між малою родиною і вертикальною сімейною громадою (відсоток горизонтальних сімейних громад і людей, які до неї входять - невеликий), причому на такій стадії переходу, при якій остаточно не домінують ні архаїчні типи, ні історично більш пізня мала сім'я. Середня чисельність сім'ї 6,57 осіб, таким чином, приблизно відбиває охарактеризований етап в еволюції сім'ї у задунайських переселенців. Дані цифри як умовні критерії, можна вико-

ристати для аналізу динаміки середньої чисельності сім'ї у болгар і гагаузів у першій половині XIX ст.

Дані по кількості і складу сімей (10 гагаузьких, 10 болгарських, 1 албанське село), а також узагальнені цифри наводяться у таблиці 1. Відсутність даних за деякі роки у ряді поселень пов'язана з різними роками заснування сіл, а також із тим, що частина з них у 1860-х роках не входила до складу Російської імперії, тому відомостей про них у цей час ми не маємо. Дані таблиці 1 узагальнені у таблиці 2, у якій наводиться середня чисельність сім'ї по тих же населених пунктах.

Розгляд вищенаведених цифр дозволяє зробити наступні, поки попередні, висновки.

По-перше, вони підтверджують припущення, зроблене при аналізі парафіяльних книг села Чійшія, про те, що основу переселення балканських етнічних спільнот у Бессарабію, точніше - заселення ними колоній, у яких вони проживають донині, так як деякі групи до поселення у них розселилися по інших місцях у Бессарабії, склали малі родини. Статистика по кожному з приведених сіл, також як і загальні цифри, у перші роки дають дуже низьку середню чисельність сім'ї.

А втім, це не настільки дивно, як може показатися на перший погляд. Суть, очевидно, полягає у тому, що малі родини були багаті більш мобільними і саме їхні члени склали ядро переселенських груп, тоді як складні, численні родини рідко зважувались на такий кардинальний крок. Записані перекази про переселення (особливо багато їх вдалося поки зібрати у селі Кубей) свідчать про те, що у багатьох випадках переселялися навіть не малі сім'ї, а окремі члени родини (або декілька членів), залишивши на батьківщині частину своєї сім'ї. Часто до такого розпаду сім'ї призводили надзвичайні обставини, такі як помста представникам османської адміністрації за утиски, та змушена у зв'язку з цим втеча⁹.

Згодом, на новій батьківщині такі люди, частки сімей обзаводились родинами або розросталися, прийнявши до свого складу нових членів, чи приєднавшись до нових сімей, які вже тут існували. Малі сім'ї, згодом, знову перетворювалися у великі, відтворюючи структуру сімейно-родинних відносин і співвідношення форм

сім'ї, які вже були притаманні даній групі, до переселення. Відповідно, природно зростала середня чисельність сім'ї, яка через декілька десятиліть значно перевищила первісні цифри. Таких самих висновків доходить, на основі аналізу матеріалів ревізьких казок болгарського села Твардиця по 8-й (1835 р.), 9-й (1850 р.) і 10-й (1859 р.) ревізії, К. І. Челак¹⁰.

Піком даних процесів неухильного росту середньої чисельності сім'ї, як і ускладнення у цілому її структури у гагаузів є приблизно 1847 р., після якого показники поступово зменшуються. У болгар, у цілому, на відміну від гагаузів, цей процес чисельного росту сім'ї зтягується не менш чим до 1860-х років, але це майже цілком пов'язано з прибуттям у Бессарабію на початку 1830-х років нової масової хвилі болгар-переселенців, яка розвитком сім'ї повторювала процеси, які вже раніш мали місце у гагаузів і частини болгар, що переселилися у Бессарабію раніше, наприкінці XVIII - самому початку XIX століть. Процеси, які коротко можна охарактеризувати, як еволюцію від панування малої родини до приблизно паритетного співіснування малої родини з родинами складних форм, насамперед вертикальних сімейних громад. Ці нові колоністи і змінюють статистику болгарської етнічної групи у цілому.

З другої половини XIX ст. у суспільстві поступово збільшується частка малих родин і зменшується частка родин складних форм. А втім, за наступні 100 років, якщо спиратися на вищенаведені дані по селу Главани, загальне зниження середньої чисельності сімей було, можливо, зумовлене скоріше не змінами у співвідношенні типів сім'ї, що співіснували в суспільстві, а загальним зниженням народжуваності, яка призвела до зниження середньої чисельності сімей усіх типів.

Вирішальні зміни настають, ймовірно, вже з другої половини XX ст. і обумовлені вони були урбанізацією (відтік молоді у міста й розпад потенційних однолінійних батьківських родин), значним зниженням народжуваності, редукцією традиційних сімейних ідеалів та цінностей та ін. Хоча, як було видно з попереднього, традиційна орієнтація на сім'ю, спільне проживання одружених дітей з батьками, відносна багатодітність зберігається у болгар і гагаузів, бодай і у редукованому виді, до сьогоднішнього дня.

А втім, кардинальні зміни у типології і середній чисельності сім'ї настають, мабуть, тільки у 1970-х, і особливо у 1980-х роках. Так, по обстеженню Л. О. Демиденко у Болградському районі, у 1960-х роках було 49,7 % сімей, які "складаються з трьох поколінь"¹¹, під якими, очевидно, слід розуміти вертикальні однолінійні родини - складала фактично половину від чисельності всіх сімей. Останні дані вказують на дещо інше. Так, у селі Чійшії (Городне) у 1980 р. середня чисельність сім'ї по господарським книгам складала 3,8 осіб; у гагаузів Олександрівки у 2000 р., також як у 1990 р., середня чисельність сім'ї (при традиційно більш високій, ніж у болгар народжуваності) нараховувала 3,72 особи. Вибірка з 50 сімей села Кубей (Червоноармійське) по господарським книгам 1996 - 2000 рр. дає середню чисельність сім'ї у 4,06 осіб, при цьому значний відсоток складала складні, насамперед батьківські однолінійні, родини. До їхнього складу у цей період входило 65 % жителів села і середня чисельність таких типів складала 5,7 особи на сім'ю.

Для порівняння матеріалів стосовно середньої чисельності сім'ї наведемо дані по Сербії та Болгарії. У середині XIX ст. середня кількість членів господарства у Східній Сербії складала 5,7 осіб, у південній та західній - 7 і в інших краях - 8 осіб; наприкінці XIX ст. - відповідно 5,2; 6,5; 8 осіб¹². Середня чисельність болгарської сільської сім'ї на початку XX ст. складала 6,0 осіб, на 1934 р. - 5,2 осіб¹³.

Порівнюючи еволюцію сім'ї болгар і гагаузів, бачимо, з одного боку, типологічну близькість еволюції, разом із тим наявні розбіжності між ними. Середня чисельність сім'ї у гагаузів починає зростати, ймовірно, раніше (оскільки гагаузи спочатку переважають болгар по цьому показнику), і раніше спостерігається у них і спад. Така ситуація пояснюється більш раннім переселенням гагаузів у Бессарабію і, відповідно, з іншою хронологією циклу. Проте, у найвищій точці болгари також значно випереджають гагаузів по середній чисельності сім'ї, складається враження, що з середини XIX ст. у гагаузів, на відміну від болгар, починає домінувати мала сім'я.

А втім, якщо не брати до уваги гагаузькі й болгарські села за 1860 р. з "аномальною" середньою чисельністю сім'ї, які випада-

ють із середніх значень для цих груп, то отримаємо досить близькі цифри, які свідчать про приблизний паритет між простими та складними типами родин в обох етносів. Середня чисельність сім'ї у гагаузів п'яти сіл: Татар Копчака, Саталик Хаджі, Чадир-Лунги, Гайдарів та Дмитрівці складає 6,46 особи, а шести "нормальних" болгарських сіл: Нової Іванівці, Главан, Тараклії, Чійшії, Задунайвці та Бургуджі - 6,7 особи. Таким чином, на статистику впливають й індивідуальні особливості розвитку сім'ї в окремих селах, зумовлені рядом факторів, поки недостатньо зрозумілих.

У зв'язку з цим звернемо увагу на той факт, що найбільш архаїчному типу системи спорідненості гагаузів, зафіксованому у Дмитрівці (це - єдине в Бессарабії гагаузьке й болгарське село, у якому існують різні терміни для позначення сестри батька й сестри матері, у всіх інших етнографічних групах обох народів обоє відносини споріднення поєднуються під одним, загальним терміном), відповідає і найбільша серед гагаузів середня чисельність сім'ї у цьому селі - у наявності більш стійке зберігання тут архаїчних форм сімейно-шлюбних відносин. На другому місці - гагаузи із села Татар Копчак у Молдавії, відомі до сьогоднішнього дня, як група з, мабуть, найбільш стійкою серед гагаузів традицією багатодітності.

Дещо більш низьку середню чисельність сім'ї у гагаузів, на відміну від болгар, слід, на наш погляд, пояснювати не більшою типологічною спрощеністю цього інституту у них, а, як не дивно, більш стійкою традицією багатодітності. Справа в тому, що при пануванні батьківської однолінійної родини, як "стандартного" типу, чим більш багатодітна сім'я, відповідно, чим більше у батьків синів, тим більше від даної "материнської" сім'ї відгалужується малих сімей. Якщо ж у кожній родині є тільки один син, то теоретично всі сім'ї можуть відноситися до батьківської однолінійної родини і, отже, загальна середня чисельність сім'ї буде трохи вищою. У болгар Бессарабії і тепер дуже стійкий етнічний стереотип стосовно гагаузів, що це люди, які народжують дуже багато дітей. Саме у даному факторі нами вбачається зумовленість відмінності у середині XIX ст. середньої чисельності сім'ї гагаузів від болгар. Утім, спостерігачі XIX ст., порівнюючи сім'ї болгар і гагаузів, відзначають: "Сімейний побут жителів складає видовище втішне. У родині

нах узагалі існують згода та миролюбство, але тієї патріархальної лагідності, у силу якої власне у болгар кілька сімейств живе разом, маючи одне загальне господарство, одну голову, немає серед жителів гагаузів. (Курсив мій. - Ш. А.) Батько, оженивши сина, поспішає відокремити його від себе, збудувавши для нього будинок¹⁴.

Для ілюстрації процесів розростання малих родин, які склали основу переселення задунайських колоністів у Бессарабію, у сімейні громади, а також ілюстрації наявних джерельних можливостей для проведення у майбутньому всебічного аналізу типології й еволюції родини у даній групі, приведемо три приклади еволюції сім'ї протягом декількох років, узяті зі сповідних розписів села Чійшія.

Сім'я Коевих (Константинових). У 1822 р. у селі з'являється мала (не по числу членів) родина Діордія Коева, що складалася з голови родини, його дружини, п'яти синів і двох дочок. Усього - 9 осіб. До 1829 р. два сини глави родини - Микола та Стефан одружуються, але залишаються у сім'ї батька, при цьому старший син уже має двох дітей. Сім'я перетворюється у багатолінійну батьківську сімейну громаду. Усього у сім'ї нараховується 12 членів. До 1831 р. старший син виділяється з дружиною і двома дітьми в окреме господарство, одружується третій син голови сім'ї - теж Стефан, у другого сина народжується дитина. Таким чином, сім'я розпадається на дві: від багатолінійної батьківської сім'ї відгалужується мала сім'я. 1836 р. - із сім'ї виділяється третій син із своєю родиною, подальша його доля невідома, можливо, він їде із села. Одружується четвертий син голови сім'ї - Іоанн, який з дружиною та дочкою залишається, разом із сім'єю другого за віком сина, у сім'ї батька. Сім'я, відповідно, залишається багатолінійною батьківською. У ній з'являється також 16-річна "вихованка" Бойка.

Сім'я Банових - Ніколаєвих (Недових). У 1822 р. у селі фіксується мала сім'я Бано Недова з дружиною та трьома дітьми, всього - 5 осіб. До 1829 р. два сини голови сім'ї одружуються, але залишаються з батьком, і сім'я перетворюється у багатолінійну батьківську. У голови сім'ї народжуються ще діти; старші дочки, мабуть, виходять заміж та йдуть із дому. Загальна чисельність сім'ї складає 9 осіб. До 1831 р. брати з дружинами залишаються без батьків, доля інших дітей колишнього голови сім'ї невідома. Сім'я,

яка складається з 4 осіб (дві подружні пари) перетворюється у братську громаду. Імовірно, у цьому переписі упущені діти братів, оскільки вже у 1834 р. у цій братській сім'ї нараховується 9 дітей, 5 - у старшого і 4 - у молодшого брата; всього - 13 осіб.

До 1822 р. у селі осідає мала родина Михайла Іванова з дружиною та 7 дітьми. У 1829 р. сім'я продовжує залишатись малою. Дві старші дочки, мабуть, виходять заміж і виходять зі складу сім'ї, невідомо і про найдорослішого сина - Івана, який, можливо, також одружується і залишає сім'ю (і йде з села?) Усього у сім'ї залишається 5 членів - чоловік із дружиною і троє синів. У 1831 р. родина перетворюється в однолінійну батьківську, одружується старший син Михайла - Григорій (Ганчо). У 1834 р. родина зберігає свою структуру, але збільшується на два члени, у Григорія народжується до цього часу два сини: Михайло й Дмитро; всього - 8 осіб. І, нарешті, до 1836 р. родина перетворюється у багатолінійну батьківську громаду, одружується і другий син Михайла - Гинчо. У Григорія народжується ще один, третій син - Георгій, доля третього сина Михайла - Петра невідома, його у списку немає. Тепер багатолінійна батьківська сімейна громада нараховує 9 членів.

Такі, у загальних рисах, уявлення про розвиток типології сім'ї у болгар і гагаузів, що базуються на основі первинного аналізу наявних у нашому розпорядженні даних. Однак необхідно сказати, що, на наш погляд, на даному історичному етапі розвитку сім'ї структура термінології спорідненості та відображаюча нею структура сімейно-родинних відносин зумовлена не тільки, і можливо навіть не стільки, структурою (типологією) основного соціального осередку селянського суспільства - сім'ї, скільки типологією більш широких, надсімейних родинних структур, таких як сімейно-родинна група.

Таблиця 1

**Число сімей і мешканців у колоніях задунайських
переселенців у 1816-1861 рр.**

Населені пункти; етнічні групи	1816		1827		1847		1860	
	сімей	жителів	сімей	жителів	сімей	жителів	сімей	жителів
болгари:								
Тараклія	185	875	191	924	284	2004	356	2425
Чійшія	31	152	126	559	149	1084	210	1436

Код-Китай	53	248	73	346	99	629	109	862
Задунайвка	-	-	41	261	89	546	105	718
Нов. Іванівка	-	-	45	221	79	554	106	668
Шикирлі-Китай	89	397	107	535	148	875	-	-
Чешма-Варуїта	106	493	102	531	151	1119	-	-
Бургуджі	-	-	-	-	118	632	142	980
Гасан-Батир	-	-	-	-	109	791	140	1089
Главани	-	-	-	-	84	435	122	745
гагаузи:								
Татар Копчак	108	523	114	650	173	1390	240	1575
Саталик Хаджі	41	212	54	282	106	581	119	739
Чадир-Лунга	122	579	122	689	181	1154	227	1444
Гайдари	44	200	68	348	71	542	112	693
Томай	99	477	102	559	162	962	292	1230
Чок-Майдан	22	119	58	283	120	636	154	844
Дмитрівка	-	-	82	465	142	808	167	1134
Чешмекьой	141	661	143	740	242	1504	-	-
Авдарма	29	122	67	327	93	515	145	742
Волканешти	175	818	233	1104	289	1860	-	-
албанці:								
Каракурт	180	637	147	700	172	1151	-	-
болгари в цілому	464	2165	685	3377	1310	8669	1290	8923
	(5 сіл)	(5 сіл)	(7 сіл)	(7 сіл)			(8 сіл)	(8 сіл)
гагаузи в цілому	781	3711	1043	5447	1579	9952	1456	8401
	(9 сіл)	(9 сіл)					(8 сіл)	(8 сіл)
задунайські переселенці								
в цілому	1425	6513	1875	9524	3061	19772	2746	17324
	(15 сіл)	(15 сіл)	(18 сіл)	(18 сіл)	(21 село)	(21 село)	(16 сіл)	(16 сіл)

Таблиця 2

**Середня чисельність сім'ї у колоніях задунайських
переселенців у 1816-1861 рр.**

Населені пункти; етнічні групи	1816	1827	1847	1860
болгари:				
Тараклія	4,73	4,84	7,06	6,81
Чійшія	4,90	4,44	7,27	6,84
Код-Китай	4,68	4,74	6,35	7,91

Задунайвка	-	6,37	6,13	6,84
Нов. Іванівка	-	4,91	7,01	6,30
Шикирлі-Китай	4,46	5,00	5,91	-
Чешма-Варуїта	4,65	5,21	7,41	-
Бургуджі	-	-	5,36	6,90
Гасан-Батир	-	-	7,26	7,78
Главани	-	-	5,18	6,11
Татар Копчак	4,84	5,70	8,03	6,56
гагаузи:				
Саталік Хаджі	5,17	5,22	5,48	6,21
Чадир-Лунга	4,75	5,65	6,38	6,36
Гайдари	4,54	5,18	7,63	6,19
Томай	4,82	5,48	5,94	4,21
Чок-Майдан	5,41	4,88	5,30	5,48
Дмитрівка	-	5,67	5,69	6,79
Чешмекьой	4,69	5,17	6,21	-
Авдарма	4,21	4,88	5,54	5,12
Волканешти	4,67	4,74	6,44	-
албанці:				
Каракурт	3,54	4,76	6,69	-
болгари в цілому	4,67	4,93	6,62	6,92
гагаузи в цілому	4,75	5,22	6,30	5,77
задунайські переселенці в цілому	4,57	5,08	6,46	6,31

Примітки:

1. Див., наприклад, аналіз ревізьких казок болгарської колонії Твардица: Челак Е. І. Ревизские сказки колонии Твардица как историко-демографический источник // *История и культура болгар и гагаузов Молдовы и Украины*. - Кишинев, 1999.

2. Шабашов А. В., Челак Е. І., Дыханов В. Я. *Кубей и кубейцы*. Одесса, 1999. - С. 13 - 14; Шабашов А. В. *Методологические принципы и методика полевых этнографических исследований*. Одесса, 2000. - С. 51 - 63.

3. На сьогоднішній день з опублікованих робіт на найбільшу увагу заслуговує книга Петра Кайряка: *Кайряк П. Родословные древа Тараклии*. - Кишинев, 1999; пор. також: його ж. *Олимпий Панов (1852 - 1992)*. - Кахул, 1992; Аствацатуров Г. *Очерки истории села Парканы*. Ч. 1. - Бендеры, 1995.

4. Рукопис "Исповедные росписи Петро-Павловской церкви колонии Чийшия за 1820 - 1917 гг." зберігається у краєзнавчому музеї цього села.

5. Див., наприклад, Диханов В. Я. Календарна обрядовість болгар та гагаузів Південної України. Автореф. дис. канд. історич. наук. - Київ, 2001. - С. 8 - 13.

6. Бромлей Ю. В., Кашуба М. С. О некоторых проблемах семьи у сербов // Этносоциальные аспекты изучения семьи у народов зарубежной Европы. М., 1987. - С. 57.

7. За 1816 р. - "Ведомость о числе семейств и душ муж. и жен. пола, составленная из списков при переписи Бессарабских Задунайских переселенцев", надрукована у: Попруженко М. Г. Из материалов по истории славянской колонизации в России // ЗООИД. - Т. 28. - 1910; за 1827 р. - у роботі: Статистическое описание Бессарабии, собственно так называемой, или Буджака, с приложением генерального плана сего края, составленное при гражданской съёмке Бессарабии, производившейся по высочайшему повелению размежевания земель оной на участки, с 1822 по 1828 гг. - Аккерман, 1899. - С. 404, 411, 414, 416 - 417, 419, 423, 429, 440 - 442, 444, 448, 451, 453, 455 - 456, 458 - 459; за 1847 р. - у документі "Объяснение случаев от коих каждая колония получила свое наименование и что оные значат на Татарском, Турецком и Молдавском языках" // ДАОО. - Ф. 3. - Оп. 1. - Од. зб. 24. - Лл. 36 - 45, матеріали якого продубльовані у роботі: Скальковский А. А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае; за 1860 г. - Списки населенных мест Российской империи. - Т. 3. Бессарабская область. - СПб., 1861. - С. 20 - 21, 26 - 27.

8. Шабашов А. В. Болгарская семья в 40-х годах XIX века (по материалам похозяйственных книг села Главаны) // Древние культуры и цивилизации Восточной Европы. (Материалы 3-ей международной археологической конференции студентов и молодых ученых. Одесса, февраль 1995). Одесса, 1995. - С. 112 - 113.

9. Шабашов А. В., Челак Е. И., Дыханов В. Я. Вказ. праця. - С. 14.

10. Челак Е. И. Вказ. праця. - С. 220.

11. Демиденко Л. А. Культура и быт болгарского населения в УССР. (На материале колхозов Болградского района Одесской области). - Киев, 1970. - С. 42.

12. Бромлей Ю. В., Кашуба М. С. Вказ. праця. - С. 57.

13. Маркова Л. В. Этносоциальные проблемы болгарской семьи // Этносоциальные аспекты изучения семьи у народов зарубежной Европы. - М., 1987. - С. 95.

14. Бодлев Георгий. Описание селения Волканешты // ИРНАУ. Ф. 5. - Сп. 676. - Л. 8.

Пригарін О.А.

"ПИЛИПОНІ" В ПОДУНАВ'І наприкінці XVIII — на початку XIX ст.

Історія старообрядницьких громад XVIII століття являє собою історію численних міграцій. Прагнучи зберегти свої релігійні погляди, прихильники доніконівського православ'я змушені були шукати "волю" на окраїнах і за кордоном Російської імперії. Це визначило активну участь старообрядців у колонізації Слобожанщини, Полісся, Поділля, Буковини, Північного Причорномор'я й інших регіонів.

У таких умовах спостерігалось формування різноманітних варіантів народної культури у вигляді різноманітних етнографічних та субетнічних груп. Культурно-побутова виразність таких груп обумовлена була збереженням традиційних рис і елементів культури разом з виробленням інновацій (міжетнічна взаємодія із сусідніми культурами, а також вплив урбанізації). Також вона визначалася адаптацією різного ареального досвіду.

Підкреслимо, що старообрядницька культура свідомо спрямована на сакралізацію "старого". Однак, не слід її розглядати лише як певний релікт середньовіччя - вона виявилася достатньо відкритою щодо окремих інновацій. І таке своєрідне поєднання архаїчного з вимогами ситуацій спряло сталості спільності та її розвитку протягом вже більш ніж трьох століть.

Такі складні процеси найбільш яскраво відображає структура самосвідомості. В ній, крім загальноетнічного (росіяни) і релігійного (старообрядництво в тій чи іншій формі) рівнів, нерідко можна виявити субетнічні, внутрішньо-конфесійні,